

[Civilizace](#)

Falešná tvář světice

Nedávná rekonstrukce podoby obličeje sv. Ludmily je vědecký omyl, ne-li podvod

Petr Květina

10. 10. 2021

Patnáctého září, v den 1100. výročí úmrtí sv. Ludmily, byla za velkého mediálního zájmu zveřejněna virtuální rekonstrukce tváře této významné české světice. Představená podoba Ludmily, prezentovaná jejími autory jako velmi pravděpodobná, je založena na kosterních pozůstatcích, hlavně na digitálním vyobrazení lebky přisuzované světici. Odhalenou tvář sv. Ludmily vítali zástupci církve i věřící, komentáře poskytli historikové – jak ostatně odpovídá mimořádnému významu této ženy v českých dějinách a mytologii.

Ludmila byla manželkou českého vládce Bořivoje, s nímž přijala někdy kolem roku 880 na Velké Moravě křest. Křesťanství se tehdy u nás zřejmě ještě moc nerozšířilo, Čechy byly na přelomu 9. a 10. století od klasického „rytířského“ středověku opravdu hodně vzdálené. Zdejší život se více podobal prehistorickým dobám. O tehdejší společnosti nevíme prakticky nic, snad s výjimkou toho, že Češi vlastnili otroky a obchodovali s nimi. Netušíme, z čeho vycházela společenská hierarchie ani na čem stála politická moc panovníka. Nevíme také, jestli se příbuzenství odvozovalo pokrevně, nebo i mytologicky, tedy podle tradovaných mytických genealogií. To všechno jsou bílá místa dotýkající se také života kněžny Ludmily, babičky knížete Václava.

Teď tedy na nás přes propast věků hledí Ludmilina tvář. S pravděpodobností blížící se jistotě lze bohužel říci, že takto česká světice nevypadala.

Jako na bowlingové kouli

O tom, že provedená rekonstrukce je nehoráznou manipulací s informacemi i historickým povědomím, svědčí dvě skutečnosti. První a méně významná: světici je přisuzována lebka, která ovšem nemá obličejovou část. Rekonstruovat tvář bez kostí obličeje je jako modelovat podobu na bowlingové kouli. Že to není možné, věděl už v osmdesátých letech 20. století vřehlasný antropolog Emanuel Vlček, na kterého se autorský tým projektu jinak odkazuje: „Podobu kněžny nelze stanovit, protože chybí celý obličejový skelet, z něhož známe jen tvar čela, nosního kořene, tvar horního okraje očních a volné zuby.“ V takovém případě nepomůže sebelepší počítačový software, neboť ten musí vycházet z algoritmů založených na antropologických metodách využívaných pro rekonstrukci měkkých tkání. Pro všechny tyto metody bez výjimky platí, že přesná a spolehlivá může být jen taková rekonstrukce lidské tváře, která vychází z kompletně zachovalé lebky, a to včetně detailního reliéfu kostí, na něž se upínají měkké tkáně obličeje.

Autorem rekonstrukce podoby sv. Ludmily je Brazilec Cícero Moraes, který se softwarovými rekonstrukcemi tváří historických osobností soukromě zabývá. Svou metodu však v žádném respektovaném vědeckém časopise nepublikoval. Ředitelka Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity Petra Urbanová se dlouhodobě zabývá ověřováním spolehlivosti rekonstrukčních postupů a při jednom z testů využívajících trojrozměrný sken dokonale zachované lebky, u níž byla tvář nositele známá, byla prověřena i „zázračná“ metoda Cícera Moraese: A výsledek? „Nebyla jsem si podobná,“ říká Petra Urbanová, která k testu použila sken své vlastní lebky.

Jak tedy virtuální rekonstrukce obličeje Ludmily pravděpodobně vznikla? Antropolog Vlček v devadesátých letech 20. století zveřejnil kresbu, která je ovšem jen obecným nákresem standardní ženské lebky, k níž Vlček dokreslil dochovanou mozkovou část. Do čelisti zakreslil dochované zuby, z nichž usoudil, že Ludmila měla předkus. Současný tým provedl trojrozměrný sken dochované mozkovny přisuzované světici a s využitím Vlčkovy kresby univerzální ženské tváře, ovšem s předkusem, domodeloval zbytek podoby světice. Argumentace autorů rekonstrukce, že chybějící obličejovou část lebky odhadli na základě dochovaných zubů, je zcela irelevantní. Jak jsme již řekli, něco takového není možné.

A pak je tu ještě druhý, zásadnější důvod, proč podoba dávné české kněžny zůstává nadále tajemstvím. Ve skutečnosti se totiž neví, zda zuby a lebka patří k sobě a jestli ostatky vůbec patří sv. Ludmile.

Nenechavý kameník a série požárů

V Čechách, které na přelomu 9. a 10. století ještě nebyly skutečným státem, musel Ludmilin manžel Bořivoj bojovat o moc. Evidentně uspěl, protože když zemřel, vládu převzal jeho syn Spytihněv a po něm jeho mladší bratr Vratislav. Ten si vzal za manželku Drahomíru a narodilo se jim několik dětí, včetně Václava a budoucího bratrovraha Boleslava. Na výchově obou synů se měla podílet i jejich babička Ludmila.

Vratislavova smrt pak odstartovala známé finále příběhu. Vztahy obou žen se zproblematicovaly, možná za to mohla banální nevráživost snachy a tchyně, odlišný pohled na zahraničněpolitickou orientaci Čech a možná také něco z právě končící reality starého světa. Vdova po Vratislavovi mohla například trpce nést dominantní pozici Ludmily danou její příslušností k „urozenějšímu“ klanu. Drahomíra nechala Ludmilu zavraždit na Tetíně, čímž nevědomky položila základ budoucí mytologie o „svaté ženě, první křesťanské české kněžně, svatým Metodějem pokřtěné, vévody Bořivoje manželky bohabojné a symbolické pramáti křesťanské víry Čechů“.

Potřebujeme znát tvář významných lidí z dávné historie? Nestačí víra v jejich skutky?

Ludmila byla pravděpodobně zavražděna roku 921 a od té doby se s jejími pozůstatky opakovaně manipulovalo. Známe ovšem pouze případy, které byly písemně zaznamenány, a to ještě formou legend, jejichž věrohodnost je více než sporná. Tělo Ludmily mělo být nejprve pohřbeno na Tetíně, po několika letech vyzdvíženo a přeloženo do baziliky sv. Jiří na Pražském hradě. Ta však ve 12. století kompletně vyhořela. Ostatky Ludmily po několika dnech pod shořelými trámy zázračně našel mistr kameník. Část kostí ovšem

chyběla a ukázalo se, že si kameník odnesl suvenýr. Stíhaly ho však pohromy a po jeho smrti kameníkův syn chybějící kosti navrátil jižskému klášteru.

Ostatky pak byly přemístěny ještě několikrát, přičemž některé z údajných kostí sv. Ludmily měly být využity jako relikvie pro nově založené kostely. Pokud kosti přežily další požár baziliky sv. Jiří, měly být po roce 1371 uloženy do kamenné tumby v její jižní kapli. Snad někdy ve 14. století, možná z popudu Karla IV., byla Ludmilina lebka umístěna ve speciální relikviářové bustě se zpodobněním tváře svěťice, v níž je uchovávána dodnes. Tato lebka však nemá obličejovou část, protože ta byla neznámo kdy uměle oddělena. Roku 1541 opět následoval velký požár celého Pražského hradu, ale o osudu ostatků prameny mlčí. Čeští vlastenci roku 1852 s velkým zklamáním zjistili, že je Ludmilina kamenná tumba v bazilice sv. Jiří prázdná.

Tělo sv. Ludmily

Hrob sv. Ludmily byl objeven až při cíleném archeologickém výzkumu roku 1981. V zemi pod onou kamennou tumbou se našly dvě olověné schránky datované do let 1344–1402. Ukázalo se ovšem, že obě schránky někdo v minulosti již otevřel. Ve čtverhranné schránce s latinským nápisem „tělo sv. Ludmily“ byly kosterní pozůstatky bez lebky, ve druhé, oválné schránce archeologové naopak objevili lebky hned tři. Antropolog Vlček nepřipsal lebky z oválné schránky žádné z historických osobností, ačkoli jedna z nich byla obalena purpurovým hedvábím vyhrazeným ve středověku pouze pro ostatky vládců nebo světců. Kosti z obdélné schránky však stejný badatel bez váhání označil za ostatky kněžny Ludmily. Žádný důkaz ale nikdy předložen nebyl.

Nad autenticitou lebky a kostí sv. Ludmily tak visí otazník. Obsahu relikviářů se obecně moc věřit nedá, například ve slavné středověké relikviářové schráně sv. Maura v Bečově nad Teplou, která by měla obsahovat kosti jmenovaného světce z 6. století spolu se třemi jinými svatými muži, se ve skutečnosti podle analýzy DNA nacházejí pozůstatky mužské, ženské i dětské.

Co bychom mohli podniknout, abychom se totožnosti uctívaných kostí dobrali? Prostřednictvím datování založeného na měření obsahu radioaktivního izotopu uhlíku C14 bychom dokázali indikovat stáří ostatků, což v případě sv. Ludmily dosud nikdo neudělal. I tak bychom ale přesné údaje nezískali, protože preciznost této metody má své limity, jak se zklamáním zjistili třeba badatelé, kteří se takto pokusili datovat kosti prvních českých knížat.

Pokud by se v kostech dochovala DNA, poznali bychom, zda ostatky ze čtverhranné schránky patří jedné osobě a která z dochovaných lebek, pokud vůbec nějaká, k nim náleží. Pomocí genetiky by se také prokázalo, zda kosti a lebka skutečně patří ženě. Pokročilé studium by pak mohlo detekovat genetický původ, včetně příbuzenských vazeb k dalším kostem, jež jsou považovány za ostatky Přemyslovců. Mimochodem i s jejich autenticitou autoři rekonstrukce podoby sv. Ludmily operují, když před nedávnem vymodelovali tváře Spytihněva a Vratislava, a argumentačním kruhem pak dokládají, že svěťice má s oběma podobné rysy. Bohužel ani tady není jisté, zda kosterní pozůstatky obou osob patřily synům sv. Ludmily.

Všechny zmíněné postupy tedy vypadají slibně, ale mají podstatnou nevýhodu – jedná se o metody destruktivní, odebrané vzorky kostní tkáň mizí v nenávratnu. Zda se v celé kauze vydat touto cestou, je tedy sporné, tím spíše, že jména dávných vládců z kosterních pozůstatků beztak nevyčteme. Přinejlepším bychom získali vodítka. Ale potřebujeme je vůbec? Je pro nás nezbytné znát podobu lidí z dávných časů české historie? Mám za to, že nikoli. Chceme-li je uctívat, pak by nám mělo stačit vědomí o jejich existenci a víra ve skutky, které vykonali. Příběh rekonstrukce podoby sv. Ludmily s sebou nese znamení dnešní doby: jak snadné je proniknout s „převratnou“ informací do mediálního prostoru a manipulovat s vědomím veřejnosti.

Autor je archeolog, působí v Archeologickém ústavu AV ČR v Praze.

Čtení z čajových lístků?

Garantem rekonstrukce tváře sv. Ludmily je geodet Jiří Šindelář, který se nejvíc proslavil účastí na nedávném nález posvátné relikvie v milevském klášteře, o níž tamní mniši zřejmě věřili, že jde o hřeb Kristova kříže. Současný projekt placený z peněz soukromých dárců Šindelář hájí: „Nejdůležitější pro nás byly jednotlivé zuby a mozkovna. Zuby nám umožnily správně projektovat podobu čelisti a ukázaly míru předkusu horní čelisti.“ Speciální software vytvořený Cícerem Moraesem pak dopočítal chybějící části lebky a podle nich byla následně vymodelována tvář.

Antropologové oslovení redakcí Respektu ale odmítají, že by takový postup mohl nabídnout relevantní výsledek. „Když nemáte zachovanou obličejovou část lebky, nelze rekonstrukci tváře žádným způsobem provést,“ namítá Petra Urbanová zmíněná výše v textu. Z lebky přisuzované sv. Ludmile podle ní není možné vyčíst podobu očí, nosního otvoru ani obou čelistí. „Je to pseudověda, která připomíná čtení z čajových lístků.“ Podobně mluví například i uznávaná forenzní antropoložka Hana Eliášová: „Pokud je z lebky zachována pouze mozkovna a chybí obličejová část, nelze obličej zrekonstruovat.“

Církev to překvapilo. „Pražské arcibiskupství nedokáže rozsuzovat odborné spory a není to ani jeho úkolem,“ vzkazuje mluvčí arcibiskupství Jiří Prinz. „Tým okolo Jiřího Šindeláře a Martina Frouze se už v minulosti několika podobných projektů účastnil a ani přes značnou medializaci jejich bádání jsme nezaznamenali z odborného prostředí kritické připomínky k výsledkům jejich práce. Pokud se takové výhrady objevily nyní, pak, budeme-li s nimi seznámeni, je rádi týmu, který se o rekonstrukci podoby sv. Ludmily pokusil, předáme,“ píše v e-mailu Prinz s tím, že arcibiskupství tento projekt nefinancovalo, pouze poskytlo lebku a hermu (bustu). „Nedomníváme se, že bychom touto vstřícností poškodili dobré jméno církve.“

-red-

Pokud jste v článku našli chybu, napište nám prosím na web@respekt.cz.

Historie

Jako předplatitel/ka můžete **odemknout z články** každý měsíc.

Vygenerujeme vám unikátní odkaz, který můžete poslat či nasdílet svým přátelům. Ti pak budou mít přístup k celému textu, i když nejsou předplatitelé.

[Odemknout pro přátele \(zbývá článků: 2\).](#)